

to još nije jamstvo da će i on sam biti sretan. Očito da cijeli problem leži u pitanju što se podrazumijeva pod pojmom užitka. Kod Millova učitelja Benthama pojam »užitka« je jako senzualistički obojen. Što se Aristotela tiče, poznato je kako je po njemu užitak (hedoné) popratna pojava i usavršenje specifično ljudskog djelovanja. Klasični nauk o krepostima oslanjat će se na Aristotela. Svima njima protivi se Kantova etika dužnosti.

Posve je logično da onda u sljedećem prilogu Klaus Held analizira Epikurovu etiku sreće u njegovoj »Poslanici Menekeju«. Tu je pojam sreće depolitiziran i sveden na privatnu sferu. Sreća je u autarkiji čovjeka, posebice u slobodi pred smrću. Sreća je uvijek u danom trenutku te se daje vježbanjem planski steći. Autor posebice ističe kako je Epikur prvi otkrio važnost »ugodaža« (Stimmung, galéne) u moralnom životu, što će potanje razraditi Heidegger u djelu »Bitak i vrijeme«.

Urednik knjige Paulus Engelhardt ima članak pod naslovom: »Tko je odgovoran za sreću? Jedno otvoreno pitanje suvremene diskusije o temeljnim vrijednostima«. Zanimljivo je da je Njemačka biskupska konferencija, u kontekstu opće rasprave u SR Njemačkoj o tzv. temeljnim vrijednostima (Grundwerte), 1976. izdala poslanicu »Temeljne društvene vrijednosti i ljudska sreća«. Tema sreće ima, dakle, i političko značenje (kao što i »pursuit of happiness« u američkom ustavu). Međutim, danas ima političara koji niječu da bi država bila zaštitnicom »temeljnih vrijednosti« i, preko njih, čovjekove sreće (u Njemačkoj Helmut Schmidt). Boje se uplitanja metafizike. Autor opširno obrađuje Kantovo mišljenje o ovom pitanju. Završava navodeći program R. Schütza (Taizé) kao »borbu i kontemplaciju«. Sreća, koliko je na zemlji moguća, jest u tom kontekstu. To bi potvrdio i Dom Helder Camara.

Hermann Deuser proučava pitanje sreće u Kierkegaardovu nauku o stadijima ljudskog života (estetski, etički, vjerski). Eugen Biser ima »malo poglavlje o odnosu vjere i životne sreće«. Spominje kako Novi zavjet ne govori o sreći nego o radosti. Govori se o »blaženima« (makarioi), ali blaženstvo je tu sasvim vjerske naravi — bitno u obraćenju, Božjem posinaštvu i bratskom zajedništvu u vjeri.

Gerbert Meyer studira pojam sreće u djelima kod nas malo poznatog filozofa Alfreda Schütza, polazeći od svagdašnjeg znanja i iskustva (Alltagswissen), a u zadnjem prilogu Rupert Neudeck opisuje traganje za srećom u književnom opusu Alberta Camusa. Camusovo traganje je pošteno i ozbiljno, iako zbog svoje svjetovne zatvorenosti problematično. Ipak daje misliti Dr. Rieux (u »Kugi«) kad kaže

da se čovjek pojedinac može stidjeti ako je samo on sretan.

Knjiga povezuje tradicionalnu razvojnu liniju u poimanju sreće, nazočnu u literaturi kršćanske inspiracije, s raznorodnim pristupima moderne misli. Dakako, ovdje imamo većinom fragmente, a kako bi i moglo biti drukčije kad je sve naše znanje fragmentarno. U današnjoj dezorijentaciji i duhovnoj izgladnjelosti knjiga će pružiti marljivu čitatelju vrijednih poticaja za daljnja razmišljanja o sreći, za kojom svi u dubini duše čežnemo.

Neka ne bude naodmet spomenuti da je knjiga lijepo opremljena i tvrdo uvezana kao i ostale knjige ove vrijedne serije.

Marijan Valković

Anton ZOTTL (ur.), *Weltfrömmigkeit*. Grundlagen, Traditionen, Zeugnisse, Franz-Sales-Verlag, Eichstätt-Wien, 1985, str. 372.

Biskupska sinoda 1987. baviti će se pitanjem laika u Crkvi i u svijetu. Sa svih strana dolaze poticaji i prijedlozi, održavaju se simpoziji i objavljuju studije. Među tolikim publikacijama ovo je jedna od boljih. Njezin urednik pripada Institutu oblata sv. Franje Saleškog (OSFS) i profesor je pastoralne teologije na Katoličkom sveučilištu u Eichstättu. On je okupio vrsne suradnike njemačkoga jezičnog područja, a uvrstio je i dva priloga Y. Congara.

Tema knjige je »Weltfrömmigkeit«, riječ koju možemo prevesti kao »svjetovna duhovnost«. Podnaslov odmah najavljuje i podjelu knjige u tri odsjeka: osnove, tradicije i svjedocanstva. Knjiga obrađuje općenito svjetovnu dimenziju kršćanskog života. Samo unutar nje moguće je govoriti o svjetovnosti kao tipičnoj oznaci laika (LG 31).

U »osnovama« prvo mjesto zauzima Biblija: Notker Fuglister obrađuje temu iz perspektive Starog zavjeta, a Wolfgang Beilner iz Novoga. Opći je zaključak da je »svjetovna duhovnost« mnogo više naglašena u Starom negoli u Novom zavjetu. U svojim izričajima, Novi je zavjet mnogo problematičniji i skeptičniji. Nema, doduše, nekog dualizma, ali nema ni zaokruženog stava. Radije imamo »trendove« i elemente, koje nije lako povezati. Neki su trajnog značaja, a neki su odraz tadašnjih shvaćanja (npr. o skorom koncu svijeta).

Dva Congarova priloga (jedan objavljen u »Dictionnaire de Spiritualité« a drugi u časopisu »Les quatre fleuves«) ujedinjena su pod zajedničkim naslovom: »Elementi laičke du-

hovernosti«. Congar s poznatom kompetencijom ističe i ono općenito kršćansko (laik je kršćanin »sine addito«) i ono što je posebna karizma laika. Dok konstatira veću ulogu laika u Crkvi (u Francuskoj oko 150.000 katehista/a/ica) i dok želi da ona bude veća (osobno se zalaže za uvođenje »dakonisa«), s druge strane kaže da ga uznemiruje što postoji opasnost da se proširi protestantsko poimanje Crkve, u kojem nema sakramenta reda, a bez njega nema ni prave crkvene zajednice.

Urednik knjige Zettl prikazuje u svom prilogu »svjetovnu duhovnost« kao nastavak i konkretizaciju sakramentalnog misterija koji je u biti kršćanstva. Milost je »utjelovljena« zbilja koja prožima sav život i ne smije se svesti na kulturni aspekt. To je posebice važno kad je riječ o laicima.

Drugi odsjek (»tradicije«) donosi nekoliko modela »svjetovne duhovnosti« u okviru povijesti katoličke duhovnosti općenito: unutar franjevačke duhovnosti (Leonhard Lehmann), ignacijevske (Josef Sudbrack), salezijanske (Anton Zottl), svjetovnog instituta »Opus Dei« (Werner Krebber) te katoličke organizacije »Tradicija, obitelj, vlasništvo« (ova organizacija nastala je 1960. u Brazilu, a danas ima već ogranke u 15 zemalja).

Dok prva tri smjera unutar katoličke duhovnosti predstavljaju šarenilo bogatstva, zadnja dva su dosta problematična, pogotovo organizacija »Tradicija, obitelj, vlasništvo« koja se odlikuje borbena konzervativnim integritetom (po svom izboru).

Treći odsjek donosi »svjedočanstva«, tj. opisana je »svjetovna duhovnost« nekih modernih likova: Dietrich Bonhoeffer (Otto Dudzus), Simone Weil (Rolf Kühn), Pierre Teilhard de Chardin (Günther Schiwy), Reinhold Schneider (Martin Maier), Madeleine Delbrél (Josef Weismayer) i, na kraju, »kozmička duhovnost« filozofa Alfreda Northa Whiteheada.

Dakako da bi se moglo navesti i drugih smjerova unutar kršćanske duhovnosti, a također i drugih likova iz života Crkve danas. No ne može sve stati u jednu knjigu. Ipak čini se da bi veoma dobro došao jedan prilog o »svjetovnoj duhovnosti« iz perspektive latinsko-američke teologije oslobođenja, zbog njezina značenja danas i, posebice, jer su neki od njezinih glavnih predstavnika i pisali o duhovnosti (Gutiérrez, Segundo Galilea, L. Boff), a u brojnim »bazičnim zajednicama« ona ima i konkretne i životne oblike.

Unatoč toj želji ova knjiga je veoma korisna da upoznamo svjetovnu komponentu kršćanskog života, ne zanemarujući pritom onu transcendentnu. Napetost među njima trajno će opstati, ističe s pravom Congar, a nama je

pažiti da nijedna od njih ne zakržlja. U vrijeme kad su laici »tema dana« u životu Crkve, čini se ne samo korisno nego i nužno da se bolje osvijetli svjetovna dimenzija kršćanskog života. Toj potrebi dolazi u susret ova knjiga.

Marijan Valković

Valentin POZAIĆ, *Život dostojan života*. Eutanazija u prosudbi medicinske etike, Zagreb, Biblioteka »Obnovljenog života« 19, 1985, 119 str. malog formata.

Razni eutanazijski postupci novijeg datuma potakli su da se o eutanaziji u javnosti sve više govori i piše. Između brojnih inozemnih i domaćih studija, članaka i prikaza, u kojima se s etičkog, pravnog, medicinskog, sociološkog i ekonomskog gledišta pokušalo osvijetliti razna pitanja vezana uz problem eutanazije, naša pažnja usredotočena je na zanimljivu knjigu Valentina Pozaića *Život dostojan života*.

U uvodnom dijelu (str. 9—10) autor uvodi čitaoca u svu složenost pitanja o eutanaziji podsjećajući pritom na etičko-moralna načela i u smislu kojih se liječnik i zdravstvo moraju zauzeti za zdravlje bolesnika, ublažiti mu bolove i voditi računa o njegovu svestranom interesu.

Na str. 12—28 iznesena je povijesna retrospektiva eutanazijske prakse od grčko-rimskog svijeta do naših dana. Autor pokazuje kakav odjek eutanazija ima na pravnom i medicinskom području te u javnom mnijenju uopće.

O sadržaju i značenju pojma eutanazija govori se na str. 29—34. Kao razumsko biće čovjek se prije ili kasnije susreće s problemom smisla života. U svjetlu odgovora na to središnje pitanje valja potražiti razloge, odgovore i motive »za« i »protiv« eutanazije (str. 35—45). Briga za život i zdravlje predstavlja osnovno ljudsko pravo i dužnost. U skladu s time svaki je čovjek dužan štiti i razvijati život i boriti se protiv bolesti i smrti. Autor knjige zadržava se na različitim definicijama zdravlja, govori o zadaći medicine, o obvezama, granicama i pravima čovjeka na liječenje (str. 46—56). Kvaliteta života predstavlja veoma osjetljivo etičko-moralno pitanje jer čovjekov fizički život ipak nije najveća i apsolutna vrednota koju bi trebalo spasavati i održavati svim mogućim i raspoloživim sredstvima. U izlaganju crkvene nauke o toj stvari autor se zalaže za misao pape Pija XII. da čovjeka treba promatrati u njegovoj cjelovitosti i jedinstvu osobe, dakle ne samo u fizičkom nego i u psiho-